

УДК: 821.162.1.09

Ганна Урсу
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка

СЛОВ'ЯНОФІЛЬСЬКА ТЕМАТИКА УГРУПУВАННЯ «ЗЕВОНІЯ»

У статті проаналізовано угруповання «Ziewonia», творчістю і діяльністю котрих утверджувались слов'янофільські ідеї крізь цикли перекладів, переспівів, пісень та дум. Розкривається зацікавлення культурою слов'янських народів в 30-ті роки XIX століття. Розглядається ідея національної самобутності і народності культури через диференційований підхід до явищ літературного фольклоризму, що стає основним мотивом творчості Зевончиків.

Ключові слова: «Ziewonia», митці, фольклор, переклад, романтизм.

Hanna Ursu. Tematyka słowianofiliska grupy „Ziewonia”.

W artykule analizuje się grupę pisarzy «Ziewania», których twórczość i działalność wzmacniała idee słowianofilskie poprzez cykle piosenek, tłumaczeń oraz dumek. Ujawnia się zainteresowanie kulturą słowiańską w latach 1830-ch XIX wieku. Analizuje się idee tożsamości narodowej i kultury etnicznej poprzez zróżnicowane podejście do zjawisk folkloru literackiego, który staje się głównym motywem twórczości Ziewończyków.

Słowa kluczowe: «Ziewonia», artyści, folklor, tłumaczenie, romantyzm.

Ursu G. U. Slavophilic theme in the artistic group “Zyevoniya”.

«Ziewonia» group, work and activities of which had strengthened Slavophilic ideas through translation cycles, songs and dumas is analyzed in the article. It reveals interest in culture of Slavic peoples in XIX century, 30s years. The idea of national identity and ethnic culture is viewed through a differentiated approach to the phenomena of literary folklorism, which is the main motive of Ziewonia work.

Key words: «Ziewonia», artists, folklore, translation, romanticism.

Романтизм висунув ряд ідей, літературна реалізація котрих пов'язувалася із необхідністю звернення до фольклору та використання його ідейно-естетичного досвіду. Найголовнішою з них була ідея національної самобутності і народності культури. Головним у фольклорі для романтиків був пошук елементів, які становлять, за їх уявленнями, зміст народності. У 30-х рр. у польській романтичній критиці формується ди-

ференційований підхід до оцінки явищ літературного фольклоризму. З одного боку, наголошується вимога поглиблення ідейно-художньої цілеспрямованості звертання до тих чи інших форм літературного використання народної поезії, з другого, – теоретично «обґрунтовуються» спрощені форми фольклоризму схильні до скептичного і негативного ставлення до народнопоетичних джерел [3, с. 50].

Польський романтизм, у 1818 році вступивши в боротьбу з класицизмом, яка тривала одинадцять років і закінчилася блискучим тріумфом першого, відкидаючи канони класицистичної естетики, відкриває необмежені можливості взаємин літератури з фольклором загалом, зображує новий етап взаємин польської літератури з українським фольклором. Зародження й розвиток якого збігається з періодом становлення польської фольклористики, одним із основних об'єктів якої була усна народна творчість українського народу. Важливою особливістю польського романтизму є та обставина, що значна частина його представників була вихідцями не лише з польської етнічної території, а з земель, захоплених польськими феодалами, зокрема з України, Литви, Білорусії.

Зв'язок творчості польських письменників з українськими джерелами романтична критика розглядала як одне з найбільш яскравих і своєрідних явищ нової польської літератури, як зазначав дослідник Роман Кирчів у статті «"Українська школа" польського романтизму в контексті міжнаціональних фольклорно-літературних взаємин» [3, с. 22].

Ярослав Івашкевич у передмові до виданої у 1979 році «Антології польської поезії» зауважував: « У польсько-українських сунках ми стоїмо перед особливим явищем, подібного якому немає на світі. Я маю на увазі „українську школу" польської поезії. Тільки по-справжньому чарівна країна і справді незвичайний народ могли спонукати іншомовних поетів до такої широкої похвали і цій країні, і цьому народові. Польський романтизм весь час відлунював українськими лунами» [1, с. 4].

Відображенням цих зв'язків стає центр польського українофільства у Львові, де наприкінці 20-х – на початку 30-х років об'єднується угруповання талановитої молоді, яка в силу своїх демократично-слов'янофільських тенденцій виявляла жвавий інтерес до українського народу. Польські літератори Львова могли безпосередньо спілкуватися з тогочасною українською молоддю, маючи особис-

ті контакти, зокрема з членами гуртка «Руська трійця». У той час у Львові та його околицях діяли такі активні збирачі українського фольклору, як Маркіян Шашкевич, Яків Головацький, Іван Вагилевич, Мирослав Ількевич, Вацлав з Олеська та інші.

Таким чином, романтичний період засвідчив перший контакт з особливо активним зацікавленням українським фольклором молодих польських письменників, які увійшли в історію польської літератури під назвою «Ziewonia» («Зевонія»).

Загалом ідеї слов'янофільства розвивалися не лише у Галичині, що зосереджувалися у Львові, а й у Варшаві, Кракові та Вільні. Питаннями слов'янофільства Галичини, лише частковими, займалися і в наукових працях. До цього ж не було видано жодного матеріалу з даної проблематики. Першість у зацікавленні слов'янською діяльністю до 1830 року безперечно належить Варшаві. Після придушення листопадового повстання, столиця лишилася інтелігенції і царські укази паралізували суспільну думку та суспільне життя – Львів 30-х років стає найбільшим славістичним осередком в Польщі [6, s. 110].

Актуальність теми – обумовлюється, по-перше, необхідністю дослідження існування галиційської групи «Зевонія» у вузькому колі гасел романтизму, які насичені «слов'янофілізмом» як відображення культурної самобутності; по-друге – предметом і метою дослідження є широкий порівняльно-історичний контекст, в якому угруповання виступає як квінтесенція «діалогу культур» слов'янських народів, що протягом періоду романтизму не завжди висвітлювало митців як гроно діячів чи видавців часописів.

Рівень осмислення даної проблеми у польській науці є досить значним, так як період першої половини XIX століття характеризується на слов'янських теренах появою творчих здобутків, які на образно-тематичному рівні становлять зразки міжкультурної художньої взаємодії. Тому, саме романтичний період засвідчив перший контакт з особливо активним зацікавленням українським фольклором молодих польських письменників, які увійшли в історію польської літератури під назвою «Ziewonia» («Зевонія»). Цими представниками стали відомі Августин Бельовський (критик, перекладач, науковий дослідник, працівник львівського Ossolineum), письменники та критики Юзеф і Олександр (Лешек) Дунін-Борковські, поет і прозаїк Луціан Семенський, збирач народних пісень Кажімеж Владислав Войціцкі та літера-

турний критик Людвік Яблоновский, а також українські письменники під назвою «Руської трійці», що об'єднало їх у спільному захопленні українським фольклором та його дослідженні. Ці контакти провіщали глибші й інтенсивніші стосунки між різними літературними колами та співробітництво групами письменників за наступного періоду [9].

Пізніше, «Зевончики» утвердилися як угруповання письменників Галичини створене у 1832-1838 роках. Названо їх також «групою червоно-руською» або ж «навчальним осередком Галичини», а в історію польської літератури вони ввійшли під назвою, що походить від титулу організованого ними одного з популярних польських літературних видань 30-х років – двох випусків альманаху «Zewonia» (1834, 1837р.) [2, с. 56].

Бібліографія польської літератури *Nowy Korbut (t.7)* в переліку літературних груп періоду між повстаннями взагалі не подає посилення на «Ziewonia». В енциклопедії *Literatura Polska (Warszawa 1984-1985)* гасло в покажчику «Ziewonik» подає як літературний альманах. *Siownik literatury polskiej XIX w. pod red. Jyzeфа Bachyrza i Aliny Kowalczykowej (Wroclaw, 1994)* також подає інформацію про існування літературного угруповання. У підручнику *Aliny Witkowskiej i Ryszarda Przybylskiego – Romantyzm (Warszawa, 1994)* – «Ziewonia», як група маюча на меті видавничу діяльність, зосереджена навколо альманахів маючих таку ж назву. Під час своєї діяльності «Ziewonia» видала 4 альманахи і опублікувала багато творів розкиданих у різних періодичних виданнях. Наведені факти свідчать про велику динаміку романтичної групи літератів, хоча однією з причин також були клопоти з місцевою цензурою: перед очима влади зевоньчики були як підпільною організацією, так і бунтівниками проти влади.

Вони вивчали український народ і його поетичну творчість під час мандрівок по львівщині, шляхом безпосередніх особистих контактів з українцями, особливо з такими ентузіастами фольклору, як члени гуртка «Руська трійця». Їхні творчі взаємини з українським фольклором – це здебільшого переклади і переспіви та інші близькі до них види літературного опрацювання українських народних пісень і дум. А зустрічалися вони для того, щоб спільними силами видавати свої праці у ними же створених альманахах. За організацію часопису «літературної молоді» взялися на початку 30-х років талановитий вчений і поет, що вперше дав польському читачеві повний переклад «Слова о полку Ігоревім» (1833), Августин Бельовський, а також Северин Гощинський.

У контексті зацікавлення історичними студіями, розуміння історизму включало також вимогу змальовувати в літературі «природну людину», тобто людину, не скалічену «згубним» впливом цивілізації. Для концепції «природної людини» важлива роль відводилася безпосередній близькості матеріального і духовного життя героя до природи, а також його органічного зв'язку з народною культурою. Фольклорні мотиви розглядали романтики як виключно важливий засіб розкриття і вираження сутності «природної людини», відображення особливостей його світосприйняття й світорозуміння, безпосередності думок і почуттів [3, с. 45].

Безперечно, найбільшою проблемою було визнання автентичності групи «Ziewonia», через погіршення особистого становища літераторів, ймовірно, з політичних причин, що й спричинило до всебічних дискусій і створення образу «Ziewonii» у двох площинах: естетичній та суспільно-політичній.

Після 1830 року напрямом розвитку народно-слов'янофільських ідей сконцентровувався саме у літературному угрупованні «Зевонія» і відбився на шпальтах їх часописів: «Zewonia» А. Бельовського, «Prace literackie» Й. Дуніна-Борковського та «Albumu na korzuż pogorzecywu» [8].

Львівський осередок репрезентував Август Бельовський – польський історик, письменник, директор Народної бібліотеки імені Оссолінських, автор, фундатор та видавець першого польського історичного альманаху «Монумена польська Історика» («Monumenta Poloniae Historica»). Він писав польською мовою та мав псевдонім Ян Плаза (Jan Plaza), довго мешкав у Львові. Бельовський спільно з Набеляком, засновником Товариства Прихильників Слов'ян, котре, як і більшість тогочасних середовищ молоді, концентрувалося навколо Львівського університету. Людвік Набеляк мав величезний інтерес до фольклору, збирав народні пісні. Також в Товаристві брали участь брати Дунін-Борковські. Свої твори публікували на сторінках «Haliczanina».

Варшавський осередок репрезентували: Магнушевський та Вуйціцькі. Особливо автор Переказів «*Klecha*» вносив до «Ziewonii» свій чималий етнографічний досвід. Назва «переказ» з'явилася вперше у виданій 1837 року збірці «Переказів» Вуйціцького, де відобразилися стародавні подання і романи польського люду й Русі. Ще як студент Варшавського Університету в 1829 році взяв участь в оголошеному варшавським Товариством Приятелів Наук конкурсі на етнографічну роботу [4, с. 111],

а в 1825 році розпочав піші мандрівки по країні, з котрих в подальшому робив звіти, що згодом з'являлися у варшавській пресі.

Зі схожим багажем досвіду входив до «Ziewonii» Магнушевський і, хоч не мав ще значущих досягнень, на слов'янофільському ґрунті, та будучи під безсумнівною чарівністю Адама Зоріана Чарнецького (Зоріана Яковича Доленги-Ходаковського), котрий працюючи адвокатом, багато подорожував, збираючи при цьому пам'ятки слов'янської старовини (звичаї, обряди, народні пісні), саме під його впливом видав програмний вірш «Майстер» з 1838 року.

Іншу сторону слов'янської проблематики репрезентували в «Ziewonii» Гощинський і Семенський. Перший виражав тільки близьку групі зацікавленість українським фольклором. «Був автором циклу віршів «Уманські лірики» (1824–1825), об'єднаних антиклерикальною та антимангнатською спрямованістю; поеми «Канівський замок» (1828), де описує Коліївщину, народні заворушення в Україні 1768 р. Причину повстання вбачав у «ненависті українського населення до панів-гнобителів». Автор не показує українських повстанців розбишаками й різунами, як те зазвичай робили інші польські автори, — він захоплюється героїзмом повсталого народу. У поемі з великим знанням і любов'ю відтворено українське буття, звичаї, обряди, вірування, усну народну творчість; і зниклого поетичного роману про Вернигору, найімовірніше виданої у 1829 році» [7, s. 46]. Натомість Семенський оголосив свої зацікавлення давньою Слов'янщиною як автор перекладу «Слова про похід Ігоря», якого фрагмент виник ще під час його перебування в Одесі.

На сформування слов'янофільських поглядів групи безсумнівний вплив мали заснування більш раннього Товариства Прихильників Слов'янщини і його керівника Людовика Набеляка, який щоправда по листопадовому повстанню емігрував до Франції, але утримував кореспонденційні контакти з рідним краєм, особливо з Бельовським. То саме Набеляк в 1830 році оголосив в «Haliczaninie» свою ідею повернення до Слов'янщини:

«Чим далі ми відступимо назад до джерела, з якого всі слов'янські народи походять, тим безперечною побачимо між ними різницю мови і поглядів, в яких знайдемо спільну історію, що наприкінці між ними мусить зникнути» [5, s. 199].

Погляди Набеляка, що спиралися на постулатах польської культури, а також на ближчих і давніших слов'янських джерелах, завдячували багатограним поглядам Ходавського і його *Слов'яниці до християнства*. Проте, лише зевоньчики використали у повній мірі погляди відомого дослідника слов'янських стародавностей, надаючи їм новий вимір, що спирався на власній літературній творчості.

Отже, підсумовуючи вище викладене, епоха романтизму засвідчила не лише етнографічні, фольклорні та побутові контексти, а й також історичні, та все більше і глибше зобразила національність, національні традиції, національний характер фольклоризму, надавши йому самотнього сенсу. Зрештою, висвітлюючи романтичний період в україно-польських взаєминах, варто зазначити, що найважливішою його рисою було те, що польська сторона вперше починає систематично звертатися не лише до українських справ, історії, фольклору, але й до української літератури як цілісної літератури слов'янських народів [9].

ЛІТЕРАТУРА

1. Івашкевич Я. Передмова // Антологія польської поезії – Київ, 1979.
2. Кирчів Р.Ф. Український фольклор у польській літературі // Наукова думка – Київ, 1971.
3. Романтизм: між Україною та Польщею. Зб.наук. праць // Київські полоністичні студії. Т.5. – К.: 2003.
4. Maślanka J., Zorian Dołęga Chodakowski. Jego miejsce w kulturze polskiej i wpływ na polskie piśmiennictwo romantyczne, Wrocław, 1965, s. 111-112 (rozdz. „Chodakowski i jego idee w polskim piśmiennictwie romantycznym”).
5. Nabelak L., Zabytki starożytnej poezji słowiańskiej, „Haliczanin” 1830, t. 1, s. 199, [cyt. za:] K. Poklewska, Galicja romantyczna (1816-1840), Warszawa 1976, s. 166 (rozdz. „Spór o model literatury”).
6. Niedziela Z., Słowiańskie zainteresowania pisarzy lwowskich w latach 1830-1848, Kraków, 1966, s.110 (rozdz. „Znaczenie nurtu słowiańskiego pisarzy lwowskich”).
7. Pigoń S., Wątek Wernyhory w twórczości S. Goszczyńskiego, [w:] idem Studia literackie, Kraków 1951, s. 232-233. Pigoń powołuje się również na przypis Siemieńskiego do Trzech wieszczb, w którym tenże pisze o poemacie Wernyhory Goszczyńskiego, zaginionym w powstaniu listopadowym. Por. też S. Makowski. Wernyhora. Przepowiednie i legenda, Warszawa 1995, s. 46-47 (rozdz. czwarty).
8. Zewonia, noworocznik, wyd. A. Bielowski t.I. Lwów 1834 r., t.II, wyd.I. Praga 1838 r., wyd.II, pomnożone, Strasburg, 1839.
9. <http://litopys.org.ua/hrabo/hr07.htm> - польсько-українські літературні взаємини: питання культурної перспективи.